

TRANSFORMAREA ȘI INTERPRETAREA IMAGINII LUI CARMEN ÎN COREGRAFIA SPORTIVĂ CONTEMPORANĂ

THE TRANSFORMATION AND INTERPRETATION OF CARMEN'S IMAGE IN CONTEMPORARY SPORTS CHOREOGRAPHY

ELEONORA VARNACOVA¹,
doctor în arte, lector universitar,
Academia de Muzică, Teatru și Arte Plastice

<https://orcid.org/0000-0003-2730-9983>

CZU 793.322.04:[82+78]

DOI <https://doi.org/10.55383/amtap.2023.1.10>

Romanul Carmen de Prosper Mérimée și, mai târziu, opera lui Georges Bizet din secolul XIX până în zilele noastre servesc drept bază pentru multe lucrări de diferite tipuri și genuri de artă, inclusiv coregrafie. În condițiile moderne de dezvoltare, dansul sportiv, ca parte a artei și sportului, este asociat cu tendințele actuale în evoluția artei coregrafice. Dansul sportiv capătă o orientare estetică din ce în ce mai strălucitoare, extinzând posibilitățile artistice ale limbajului coregrafic. Bazat pe canoanele clasice, folosind improvizația, dezvoltarea stilului și maniera personală a dansatorului, dansul sportiv poate deschide noi oportunități de dezvoltare coregrafică, inclusiv în ceea ce privește implicarea temelor intrigilor clasice. Relevanța este determinată și de nivelul insuficient de cercetare a problemei dezvoltării dansului sportiv în contextul dezvoltării moderne a artei coregrafice, de necesitatea îmbunătățirii sistemului de pregătire atât pentru coregrafi cât și pentru interpreții de dans sportiv.

Cuvinte-cheie: Carmen, coregrafie, dans sportiv, genuri de artă, orientare estetică, stil clasic, dezvoltare modernă

The novel Carmen by Prosper Mérimée and later the opera by Georges Bizet from the 19th century to this day serve as the basis for many works of various types and genres of art, including choreography. In the modern conditions of development, the sports dance, as a part of art and sport, is associated with current trends in the evolution of choreographic art. The sports dance is acquiring an increasingly bright aesthetic orientation, expanding the artistic possibilities of the choreographic language. Based on classical canons, using improvisation, the development of the personal style and manner of the dancer, the sports dance can open up new opportunities for the choreographic development, including in terms of involving classical plot themes. The relevance is also determined by the insufficient level of research into the problem of the development of the sports dance in the context of the modern development of choreographic art, the need to improve the training system, both for choreographers and sports dance performers.

Keywords: the novel Carmen, choreography, sports dance, genres of art, aesthetic orientation, classical style, modern development

Introducere

Nuvela *Carmen* de Prosper Mérimée și, ulterior, opera cu același nume de Georges Bizet au fost create în Franța secolului al XIX-lea. Până la sfârșitul secolului, *Carmen* devine una dintre cele mai populare opere. Intriga nuvelei *Carmen* până în prezent servește drept bază pentru multe lucrări din diferite direcții și genuri de artă, inclusiv pentru arta coregrafică. Succesul producțiilor este explicat prin semnificația lucrării, care ridică probleme universale și atemporale despre libertatea de alegere și relațiile de gen, despre rolul femeii în societate – probleme care sunt deosebit de importante în lumea modernă. *Carmen* este o sursă inepuizabilă pentru oamenii de artă, iar interpretarea acestei opere este o piatră de încercare și pentru genul coregrafic.

¹ E-mail: varnacovaella@mail.ru

Pentru multe generații nuvela *Carmen* a renumitului scriitor francez Prosper Mérimée reprezintă chintesența manifestării artistice, filozofice și psihologice a sufletului uman, de revelare a misterului naturii feminine, demonstrează posibilitățile de realizare a acestei eterne intrigi pe scenele artistice din întreaga lume.

În cercetarea dată vom descrie posibilitățile de montare a spectacolului *Carmen* într-un act, prin limbajul dansului sportiv. O analiză retrospectivă a spectacolelor de balet clasic *Carmen* a făcut posibilă aplicarea experienței predecesorilor în crearea spectacolelor coregrafice cu același nume, stabilind astfel o legătură cu arta coregrafică clasică și dezvăluind noi posibilități ale dansului sportiv. Dansul sportiv este o combinație a numeroaselor tradiții de dans ale diferitor popoare [1].

Metode și premize în cercetarea apariției imaginii lui *Carmen*

În condițiile actuale de dezvoltare, dansul sportiv, făcând parte din artă și sport, reflectă tendințele de ultima oră în evoluția artei coregrafice. Dansul sportiv capătă o orientare estetică din ce în ce mai pronunțată, extinzând posibilitățile artistice ale limbajului coregrafic. În baza canoanelor clasice, folosind improvizațiile, dezvoltând stilul și maniera personală a dansatorului, dansul sportiv poate deschide noi oportunități de dezvoltare coregrafică, inclusiv în ceea ce privește interpretarea temelor clasice.

Astfel, actualitatea cercetării noilor posibilități de interpretare a baletului *Carmen* este determinată de tendințele de dezvoltare a dansului sportiv, corelarea acestora cu alte domenii ale artei coregrafice moderne, legătura dansului sportiv cu arta clasică, gimnastica și capacitatea lui de a reflecta diversitatea lumii înconjurătoare.

În prezent constatăm, pe de o parte, un nivel insuficient de cercetare a problemei dezvoltării dansului sportiv în contextul evoluției artei coregrafice moderne, iar pe de altă parte, o necesitate de îmbunătățire a sistemului de pregătire atât a pedagogilor coregrafi cât și a interpreților de dans sportiv.

Studiul realizat ne permite să identificăm următoarea contradicție: pe de o parte, există necesitatea dezvoltării dansului sportiv în cadrul relației dintre diferitele tipuri de artă coregrafică, inclusiv baletul, bazat pe subiecte clasice, și, pe de altă parte, folosirea insuficientă a posibilităților dansului sportiv în această direcție.

Studiul analitic și elaborarea dramaturgiei, scenariului și coregrafiei au fost realizate în urma cercetării diverselor interpretări ale rolului lui Carmen, înregistrărilor video ale numeroaselor spectacole coregrafice, filme și opere de artă plastică consacrate lui Carmen, precum și, în mod esențial, în baza surselor literare: nuvela lui Prosper Mérimée, poezia lui T. Gauthier în diverse traduceri, poeziile lui Federico Garcia Lorca, textele poezilor *Epocii de argint*: A Blok, M. Tsvetaeva, B. Pasternak, Igor Severyanin, S. Parnok, V. Khodasevich și alții [2].

Analiza teoretică și metoda sincronico-diacronică au făcut posibilă studierea amplă a prezentărilor artistice în diverse producții ale operei *Carmen* în contextul transformărilor culturale și istorice, a schimbărilor în înțelegerea și interpretarea sensului artistic al operei – caracterelor, conflictelor și ideilor. Metoda evaluării expertizate, metoda comparativă și a sintezei ne-au permis să urmărim evoluția imaginii lui *Carmen* în diverse versiuni artistice. În realizarea spectacolului coregrafic *Carmen* a fost folosită metoda artistică.

Cercetând retrospectiva producțiilor scenice *Carmen*, ne-am axat pe premisele istorice, culturale și literare ale apariției imaginii lui *Carmen*, create de renumitul scriitor francez Prosper Mérimée. Celebra nuvelă *Carmen* a fost publicată mai întâi în ziarul *Revue des Deux Mondes*, iar apoi, în 1846, în colecția autorului, înscriindu-se pentru totdeauna în lista operelor de cultură universală.

Adresarea la subiectele eterne ale literaturii și artei este un fenomen cunoscut, o sursă inepuizabilă pentru arta mondială. Scriitorii, poeții, compozitorii și pictorii completează cu noi caracteristici imaginile deja existente, modificându-le. Esența imaginii eterne rămâne, totuși, neschimbată. Eroina *Carmen* din nuvela lui Prosper Mérimée a dat naștere operei lui Georges Bizet, ciclurilor de poezii scrise de poeții A. Blok, M. Tsvetaeva, Garcia Lorca, precum și altor opere de artă din întreaga lume [2].

Misterul spectacolului *Carmen* constă într-un arhetip feminin uimitor, care combină trăsăturile unei femei seducătoare, manipuloare, care își folosește energia sexuală și senzuală în scopuri egoiste și, în același timp, întruchipează frumusețea și atractivitatea exterioară, inteligența înaltă și cinismul, imensa putere lăuntrică și dragostea de libertate, combinate cu dorința de a supune oamenii, indiferent de sentimentele lor. În acest enigmatic caracter feminin puterea ei uimitoare coexistă cu pesimismul și încrederea în soartă. Și asta, în opinia noastră, este aspectul de bază al chipului lui *Carmen*, care combină magic dorința de fericire umană și haosul distructiv care o însoțește.

Povestea vieții și morții lui *Carmen*, a unei persoane iubitoare de libertate și pasionale, a servit drept sursă de inspirație pentru mulți coregrafi. La Madrid, în 1845, marele coregraf Marius Petipa a pus în scenă baletul *Carmen și toreadorul*, bazat pe intriga nuvelei lui Mérimée. Spectacolul nu a câștigat recunoașterea publicului, care considera dansul o artă lipsită de subiect [3].

Baletul *Carmen* a fost montat, în mod repetat, pe scenele lumii, iar majoritatea criticilor consideră că cel mai bun rolul lui *Carmen* a fost interpretat de Maya Plisetskaya. Aranjamentul muzicii lui Bizet a fost realizat de compozitorul Rodion Shchedrin, montarea aparține coregrafului cubanez Alberto Alonso [4].

Combinarea dansului clasic și a dansului flamenco, ca stil nou în realizarea imaginii lui *Carmen*, este prezentată în lucrările lui Antonio Gades și Rafael Aguilar.

Realizarea lui Antonio Gades a devenit o nouă etapă în dezvăluirea imaginii femeii fatale în baza operelor din folclor. Spectacolele de balet dedicate imaginii lui *Carmen* s-au creat, în special, pe coregrafia clasică. Pentru prima dată încercările de a face schimbări în baletul clasic au fost întreprinse de Antonio Gades, care nu numai că i-a dat dansului popular o interpretare clasică, dar l-a transformat, prin îmbinarea elementelor tehnice ale baletului clasic și dansului flamenco, într-un mijloc expresiv. Inspirat de imaginea lui *Carmen*, Gades a creat un spectacol în care a transformat dansul flamenco într-o reprezentare teatrală, modificându-l într-o alternativă coregrafică a dansului clasic [5].

Carmen a devenit un personaj atemporal. De la apariție, imaginea ei a atras în mod repetat atenția coregrafilor care încearcă, în montările lor, să prezinte eroina într-un mod nou, să dezvăluie trăsăturile inedite ale personajului și să interpreteze povestea femeii fatale în mod diferit.

În baza abordării clasice a imaginii femeii fatale, îmbinarea coregrafiei de balet cu noile stiluri de artă modernă și flamenco a demonstrat o nouă viziune și curaj în interpretarea și montarea spectacolelor de balet contemporan. Combinarea genurilor de artă, regruparea personajelor, schimbarea liniei de subiect, apariția trăsăturilor noi în caracterul personajelor, eliminarea stereotipurilor, crearea unei noi arte moderne au fost realizate în două dintre cele mai strălucitoare baleturi: *Carmen.TV* de Radu Poklitaru și *Carmen* de Dada Masilo.

Faimoasa poveste a unei țigănci primește o nouă dezvoltare datorită coregrafiei realizate de Radu Poklitaru, care îi subliniază individualitatea, creativitatea și libertatea de exprimare. Potrivit lui O.M. Vinogradov, Poklitaru prezintă „o coregrafie semantică foarte interesantă... Are de toate: atât dramaturgie cât și intonație și este originală prin plasticitatea sa...” [6].

Dada Masilo aduce în fața publicului combinarea stilului african și a dansului clasic [7].

Analiza interpretărilor scenice contemporane și a interpretărilor anterioare ale nuvelei lui Prosper Mérimée a făcut posibilă elaborarea propriului proiect de punere în scenă a baletului *Carmen* în baza elementelor esențiale ale coregrafiei sportive moderne.

Dramaturgia noului spectacol coregrafic *Carmen*

În opinia noastră, dramaturgia unui spectacol coregrafic reprezintă baza intrigii și construcția acțiunii, care include două componente: componenta verticală și cea orizontală.

Componenta verticală a dramaturgiei unui spectacol coregrafic include sinteza a trei arte: literatură (nuvela *Carmen*), muzica (Georges Bizet și Rodion Shchedrin) și coregrafia (mijloacele dansului sportiv).

Componenta orizontală a dramaturgiei este o construcție din cinci etape:

- *expunerea*, adică preistoria intrigii;
- *intriga* – începutul intrigii;
- *dezvoltarea acțiunii*;
- *punctul culminant* – cel mai important punct al dezvoltării intrigii;
- *deznodământul* care încheie intriga.

Elementele de mai sus ale dramaturgiei sunt într-o relație de interdependență. „Fiecare element ulterior reiese organic din precedentul, completează și dezvoltă tabloul semnificativ al operei coregrafice. Nu întâmplător elementele date sunt numite și „*legi ale dramaturgiei*” [1].

În elaborarea dramaturgiei noului spectacol *Carmen*, sarcina centrală a constat în dezvăluirea liniei principale de dezvoltare a intrigii, în descoperirea noilor oportunități de creare a imaginii lui *Carmen* și a altor personaje, folosind mijloacele expresive ale coregrafiei sportive moderne.

Dansul sportiv este un gen de artă în care imaginile artistice sunt create prin mișcări plastice, schimbarea ritmică distinctă și continuă a mișcărilor expresive ale corpului uman cu includerea de elemente sportive și acrobatice.

În procesul elaborării dramaturgiei unui nou spectacol *Carmen*, sarcina principală a constat în dezvăluirea liniei esențiale de subiect a operei clasice prin intermediul coregrafiei sportive, în baza tehnicilor din programele latino-americane și europene, respectând următoarele principii: structura dramatică a spectacolului; legătura dintre muzică și coregrafie; interacțiunea dramatică a muzicii și coregrafiei; construcția și dezvoltarea logică a subiectului; interacțiunea dintre diferitele tipuri de artă coregrafică; crearea unei imagini artistice prin intermediul dansului sportiv; crearea coregrafică a personajelor piesei; corelații, relații, specificul și limbajul dansului sportiv; unitatea între formă și conținut.

Scenariul este baza literară a unui spectacol coregrafic. *Libretul* conține o prezentare literară a liniei de subiect a spectacolului coregrafic *Carmen*.

Elementele convenționale ale producției scenice a noului spectacol sunt:

Tema: *Carmen* – tragedia unui caracter puternic în duelul dragostei și morții.

Ideea: afirmarea dreptului omului la libertate, sentimente și iubire [1].

Conceptualizarea conținutului coregrafic al spectacolului *Carmen* s-a bazat pe utilizarea elementelor selectate și a figurilor specifice ale dansului sportiv, precum și pe complicarea și diversificarea compozițiilor de dans prin includerea de noi variante ale figurilor principale; utilizarea unei varietăți de suporturi, poziții și posturi; interpretarea principalelor figuri prin conexiuni nestandarde ale mișcărilor corpului și ale mâinilor; includerea elementelor originale, ritmurilor sincopate, schimbarea materialului muzical; creșterea vitezei și dinamismului dansului; utilizarea abilităților artistice, elementelor de spectacol pentru a intensifica percepția emoțională.

Pentru completarea conținutului coregrafic în subiect au fost incluse combinații nou create bazate pe figuri de bază, care au diversificat și complicat coregrafia spectacolului. Combinațiile de dans au fost selectate în funcție de materialul muzical și de trăsăturile caracteristice ale personajelor. Interpretarea unor mișcări specifice, a unei varietăți de ridicări a partenerei specifice baletului și gimnasticii, poziții și ipostaze pentru a sublinia punctele culminante.

Deoarece materialul muzical a rămas neschimbat, la interpretarea figurilor principale a fost necesară includerea unor combinații nestandarde ale mișcării corpului și mâinilor, includerea elementelor originale, ritmurilor sincopate, sporirea vitezei, dinamismului sau încetinirea dansului. În baza muzicii clasice din opera lui G. Bizet și din *Carmen Suita* de R. Shchedrin, a fost creată o coloană sonoră muzicală pentru o nouă reprezentare coregrafică, în care materialul muzical a variat în funcție de linia de subiect și de caracteristicile personajelor.

Dramaturgia spectacolului a fost montată ținând cont de toate elementele constitutive: baza literară, muzică, coregrafie variată, abilități artistice, inclusiv pantomima, scenografia etc. La elaborarea

planului de scenariu al spectacolului, atenția centrală a fost îndreptată spre îmbinarea coregrafiei cu materialul muzical. Sarcina principală a fost elaborarea unei noi coregrafii, bazate pe mișcările de bază ale dansului sportiv, capabile să exprime intriga fără a schimba stilul muzical al operei clasice.

Spectacolul coregrafic este prezentat sub forma unei înregistrări video în aplicația youtube: <https://www.youtube.com/watch?v=GV81uE0NW8w>.

Concluzii

În concluzie, menționăm că conceptul *Carmen*, bazat pe problema iubirii și morții, unei tragedii cu un caracter puternic, a dreptului persoanei la libertate, sentimente vii, a arătat posibilitatea inovativă de utilizare a mijloacelor dansului sportiv în impactul emoțional și estetic asupra publicului de azi.

Fundamentarea artistică și punerea în scenă a spectacolului coregrafic *Carmen* prin mijloacele dansului sportiv poate îndeplini cerințele artei coregrafice, dacă:

- ține cont de experiența montării nuvelei *Carmen* în arta baletului;
- folosește principiul interacțiunii între diferite tipuri de artă coregrafică.

Experiența unică a punerii în scenă a spectacolului coregrafic *Carmen* prin intermediul dansului sportiv dă un nou impuls dezvoltării conceptelor originale și dezvăluie potențialul coregrafiei sportive pentru implementarea unor idei noi și dezvoltarea acestora în viitor ca formă de artă nouă.

Referințe bibliografice

1. VARNACOVA, E. *Crearea spectacolului coregrafic „Carmen” prin intermediul dansului sportiv*: rez. tz. de doct. în arte: spec. 654.01. Chișinău, 2021.
2. БЕЗЕЛЯНСКИЙ, Ю. *99 имен Серебряного века*. Москва: Эксмо, 2007. ISBN 978-5-699-22617-7.
3. Мариус Петипа: материалы, воспоминания, статьи. Ленинград: Искусство, 1971.
4. ПЛИСЕЦКАЯ, М. Я, *Майя Плисецкая*. Москва: Новости, 1997. ISBN 5-7020-0903-7.
5. VARNACOVA, E. Analiza comparată a personajului Carmen în diverse opere artistice. In: *Studiul artelor și culturologie: istorie, teorie, practică*. 2016, nr.2 (29), pp. 164–169. ISSN 2345-1408.
6. УЗУН, Е. *Раду Поклитару. Свободный танец*. Кишинёв: Elan, 2012. ISBN 978-9975-66-280-2.
7. VARNACOVA, E. Nuante stilistice africane in spectacolul coreografic „Carmen” de Dada Masilo. In: *Studiul artelor și culturologie: istorie, teorie, practică*. 2018, nr.1 (32), pp. 152–155. ISSN 2345-1408.